



Tur notiek kas pārda-bisks, tā ir kā buršanās vai atbildīgs rituāls. Skats no izrādes *Sibīrijas haiku*. Foto – Matīss Markovskis

pārvēršot iespaidus vienotā stāstā un neatstājot malā nevienu personāžu vai detaļu, un demonstrējot, cik neatlaidīgs un rūpīgs darbs tiek ieguldīts atmiņu stāsta atdzīvināšanā. Tur notiek kas pārdabisks, tā ir kā buršanās vai atbildīgs rituāls, kas liek skatītājam ne vien sekot līdzī stāsta notikumam gaitai, bet svīst aukstus sviedrus, jūtot līdzī atmiņu atjaunotājiem – kā viņi to paveiks? Kurš simts mazo papīra ķīparu jau tiek cilāts šīs izrādes laikā? Kā top uz ekrāna projicētie foni? Kurš šobrīd kontrolē garām skrienošos kokus? Acis nespēj visam izsekot, un izrādes gaitā tu tiešām jūties kā mazs bērns, kas atplestu muti noraugās un klausās visneticamāko stāstu, un māņticīgi baidās pat ieelpot, lai tikai nekā nenoietu greiži. Bet ar katru izrādes minūti kaut kur dziļi prātā un sirdī nostiprinās pārliecība... par to, ka tieši šī ir kultūras un mākslas jēga plašākā nozīmē – apvienot spēkus un stāstus patiesības nosargāšanas labā.

Daudzi, kas nāk uz izrādi, stāstu jau zina. Ja ne grāmatā lasīto, tad varbūt paša dzimtas stāstu. Elementi tajos ir visai līdzīgi – sasalusī zeme, blaktis, mirstoši tuvinieki, vēstules, dizentērija, bads. Pretīgais netiek noklusēts vai slēpts – pietuvinājumā ar anatomisku precizitāti izzīmētās utis un blaktis, kas parādās uz ekrāna, stāsta vairāk par vārdiem. Trokšņi satrauc, mulsina un biedē. Aktieri strādā uz visām skatītāja maņām – pietuvinot mūs tām izjūtām, ar kādām svešo pasauli iepretim saldajām atmiņām par Lietuvu un mieru izjuta izsūtītie bērni, – caur smaržu, krāsām, skaņām, atmiņām par medu, kviešiem, āboliem un cilvēku balsīm.

Ausīs griežas nometnes uzraugu Hļebņika Kartošņika raupjās lamas krievu valodā – komiksā viņi attēloti baidī sašķobītām mutēm, no kurām izrādē veļas laukā īsta skaņa. Lietuviešu balss skan maigas, garīgas, vienas deminutīviņas, bet sūrie krievi pretī burtiski rej. Tomēr, neskatoties uz šo grotesko pārspilējumu, stāstā daudzkārt jaušas vēstījums, ka arī otrā pusē ir cilvēki, pat ja viņi ir pret mums sarīdīti, – tur ir izpalīdzīgā Vaļas tante, arī Sibīrijā veidojas jauktas ģimenes, *Ābolu* korī tiek pieņemti un aiziet bojā gan lietuvieši, gan krievi (pretnostatīti kā «sliktie» drīzāk liekas neatbalstošā «pelēkā masa» – pret to man laikam šajā darbā ir vislielākie iebildumi, bet pieņemu, ka arī tas ir drīzāk komisks untums). Varbūt īstu ļaundaru neesamība *Sibīrijas haiku* stāstā aizgūta vai ir lietuviešiem kopīga ar japāņiem, kuri savos stāstos reizēm neizdala

ļautos un sliktos, bet meklē sevī, kā izcīnīt tumsas un gaismas cīņas; kuri cenšas pamanīt skaito apstādinātā tagadnes mirkli – vai tā būtu pirmā ziemas sarma vai blakšu pilns spilvens – tagadnes dūriens bezgalīgā visuma spilvenā. Dzīves, dzīvības moments, pat ja tas atvēlēts īss... bet kuru mēs spējam apzināties, iesaldēt, noglabāt. Arī šeit jūtama dziļāk aplēpta doma par mediju – ka reizēm pietiek ar šo vienu apstādināto mirkli, vienu saglabātu stāstu vai arhīvā saglabātu fotogrāfiju, kas ļauj atdzīvināt stāstu par vietu, kuras vairs nav, vai cilvēkiem, no kuriem nekā nav palicis pāri.

Kas paliek pāri no cilvēka dzīves? – ir jautājums, kas neatkāpjas, skatoties izrādi. Atmiņu fragmenti, nodzeltējušas vēstuļu un fotogrāfiju driskas, sapņi, dīvaini joki un melodijas, kas maļas pa galvu, saujiņa margināļu, aizrauti svešā zemē, dzejoļi svešā valodā, anonīmi japāņi aiz žoga, un te pēkšņi kāds tāds kā Petronēles tante, kas pat visnežēlīgākajos apstākļos saglabā iekšēju brīvību un aizrautību sekot sapņiem, tic, ka pat neizlasāmā valodā rakstītajām liecībām ir nozīme... Samesti vienā kaudzītē, visi šie elementi izskatās pēc nevērtīgiem pārpalikumiem no izjauktas dzīves, kam atņemta jēga, taču prasīgās rokās to atkal atgūst. Un tās var būt mūsu rokās.

Ikvieno no mums, neatkarīgi no laikmeta, sadzīvo ar dažāda veida bailēm – gan bailēm no nāves, gan bailēm no atmiņas zaudēšanas. Un otrās, šķiet, ir spēcīgākas. Tās ir bailes no kādas vēl plašākas iznīcības – no tavas patiesības iznīcības, kuru nekad neviens neatklās, arī ne pēc gadiem vai gadu simtiem. Es personīgi starp ideju un dzīvību izvēlētos otro. Man liekas, ka dzīvība ir vissvarīgākā vērtība un pārāk maz mēs to uzsveram un sargājam. Bet tā es varu teikt šodien un šeit, nevis Sibīrijā vai kara epicentrā. «Ļaudis ratos sačukstējās, sprieda, uz kuriem mūs vedīs. Vieni teica, ka uz Viļņu, citi – ka uz Sibīriju. Bet tālāk par Sibīriju nemaz nevar aizvest... Ja nu vienīgi uz Mēnesi.»

Sibīrijas haiku ir stāsts par to, kas notiek aiz cilvēciskas morāles un tainīguma robežas, kur joprojām, izrādās, ir iespējama dzīvība. Dzīvība, kurai ik uz soļa tiek ierādīta tās nevērtīgā vieta. *Piezīmes par brīnumblocīnu* (*Notiz über den Wunderblock*) veltīta cilvēku «dabiskajai» un «mākslīgajai» atmiņai jeb ierīcēm, kuras cilvēki izgudrojuši, lai paplašinātu savas iespējas neaizmirst. Valters Sīlis un komanda uz skatuves darbina tās visas. Un viņu aizrautība pielīp arī skatītājam.

Manu līdznācēju pārlietā jautrība izrādes sākumā lielā mērā bija aizsargreakcija. Viņi intuitīvi zina, ko nes sev līdz vārds «Sibīrija», pat ja identificē to vēl pagaidām tikai kā kamolu kaklā. Un arī izrādes gaitā turas vīrišķīgi – dēls palaikam pagriežas paskatīties man sejā – vai mamma jau raud? Viņš ļoti labi zina, kuri ir tie brīži, kad būs jāraud.

Aizvest bērnu uz *Sibīrijas haiku* ir aptuveni kā uzaicināt viņus ar mazām karotītēm rakties zemē, lai vēstures trūdus atrastu savas saknes. Ļaut uzzināt, kāds ir bijis viņu vienaudžu liktenis. Vienlaikus apzinoties, ka mēs nekad nezinām, kāds būs mūsējais. Bet parādīt, ka arī Sibīrijā šī vārda plašākajā nozīmē un vēl tālāk – varbūt pat uz Mēness zemē iemestā pilnīgi bezcerīgā patiesības sēkliņa pēc daudziem gadiem un daudzu roku apkopta var vēl kādreiz izdīgt. ■